

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК [347.77/.78:341.24](477+4ЄС)
DOI <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i5.926>

І. Й. Бойко

orcid.org/0000-0002-6841-0271

доктор юридичних наук, професор,

*завідувач кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Важливу роль у процесі вдосконалення чинного законодавства України про охорону інтелектуальної власності відіграла Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про Асоціацію) [1], ратифікована Україною 16 вересня 2014 року. Праву інтелектуальної власності присвячено главу 9 Угоди про Асоціацію. Як сторона Угоди, Україна зобов'язалась забезпечити належний та ефективний рівень охорони й захисту прав інтелектуальної власності, а також забезпечити сприятливі умови для створення й комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на своїй території.

З огляду на підписання Україною Угоди про Асоціацію та транснаціональний характер охорони об'єктів права інтелектуальної власності необхідна адаптація законодавства України про інтелектуальну власність до законодавства ЄС. У цьому контексті вагомим значення набуває імплементація ключових міжнародних стандартів, визначених у директивах Європейського Союзу, адже саме їх прийняття сприяло не тільки зближенню і гармонізації національного законодавства держав-членів, а й запровадженню більш вищого рівня стандартів захисту об'єктів авторського права і суміжних прав, порівняно з Бернською й Римською конвенціями та спеціальним законодавством держав-членів [2, с. 115].

Серед базових директив, присвячених охороні прав інтелектуальної власності, варто насамперед зазначити Директиву ЄС «Про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав у інформаційному суспільстві» від 22.05.2001 р. № 2001/29/ЄС [3]. Положення Директиви орієнтовані передусім на гармонізацію права щодо відтворення (копіювання) творів, права на їх повідомлення для загального відома публіки, права на їх поширення, а також на захист технічних засобів, що мають запобігти незаконному копіюванню.

На початку ХХІ ст. актуалізувалось питання створення єдиного цифрового ринку і, як наслідок, постала необхідність запровадження дієвих механізмів охорони й захисту прав інтелектуальної власності у цифровій мережі. У цьому контексті заслуговує на увагу Директива 2012/28/ЄС [4], яка регулює статус і порядок використання сирітських творів. Під ними розуміються твори, жодного з правоволодільців яких не було ідентифіковано, навіть якщо одного або більше з них було ідентифіковано, місце розташування жодного з них не було встановлено, незважаючи на ретельний пошук правоволодільців.

Як справедливо зазначає О. Штефан, прийняття відповідної Директиви стало прогресивним кроком у розвитку авторського права в сучасних умовах технологічного розвитку – першим нормативно-правовим актом, спрямованим на вирішення проблем незаконного використання творів у результаті розвитку цифрових технологій та Інтернету шляхом не посилення покарання і розширення засобів захисту, наданих особам, які мають авторське право на твір, а налагодження легітимних процедур використання творів [5, с. 188–189]. Щодо України, то, як слушно зазначає О. Волощенко, імплементація відповідних положень надасть розширені можливості щодо здійснення правової регламентації тих об'єктів права інтелектуальної власності, правовий режим яких не закріплено на законодавчому рівні [6, с. 12].

Прогресивні положення щодо оцифрування творів в умовах сучасного інформаційного суспільства містить також Директива ЄС 2019/790 про авторське право в єдиному цифровому ринку [7]. На противагу поняттю «сирітські твори», закріпленому в Директиві 2012/28/ЄС, вводиться новий термін – «твори, що вийшли з комерційного обігу». Якщо метою при визнанні статусу «сирітського» було доведення неможливості знайти автора такого твору або його правонаступника, то у другому випадку відповідна мета не ставиться [8, с. 10]. Натомість у Директиві ЄС 2019/790 запропоновано подвійний механізм регулювання відносин, спря-

мованих на дозволене використання творів, що вийшли з комерційного обігу.

До того ж Директива містить низку концептуально нових положень, присвячених виплаті справедливої винагороди авторам та виконавцям, прийняття яких має вагоме історичне значення. Адже, як слушно зазначає Ю. Капиця, первісна ідея Бернської конвенції – забезпечити ефективну й однакову охорону прав авторів, – у ХХ столітті перетворилась на використання інституту авторського права насамперед як інструмента забезпечення інтересів медіа та видавничої індустрії із традиційним місцем автора та виконавця як слабкої сторони в договірних відносинах, й отримання ними незрівнянно меншої частки винагороди від використання їхніх творів та виконань, ніж доходи бізнес-індустрії. Натомість положення Директиви ЄС 2019/790 щодо справедливої винагороди авторів та виконавців є універсальними, не пов'язаними лише з використанням творів у цифровій формі, та пропонують нову модель відносин між творцями та медіа, видавничим бізнесом [8, с. 8; 22].

Одним із ключових кроків у напрямі євроінтеграції України є реформа сфери інтелектуальної власності в Україні, започаткована у 2016 р. Її метою стало не лише прийняття оновленого спеціального законодавства, до якого імплементуються норми Угоди про асоціацію та відповідні європейські стандарти в цій сфері, але й проведення глибокої інституційної реформи, передусім на рівні виконавчої та судової влади [9, с. 170]. Основи цієї реформи були закладені в Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні (далі – Концепція) [10], схваленої відповідним Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 червня 2016 р.

До втілення Концепції в життя система органів державного управління у сфері інтелектуальної власності мала складну трирівневу структуру, яка включала в себе: 1) Міністерство економічного розвитку і торгівлі України – головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності; 2) Державну службу інтелектуальної власності, на яку покладалась функція реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності; 3) державні підприємства «Український інститут інтелектуальної власності», «Інтелзахист», державну організацію «Українське агентство з авторських та суміжних прав» [11, с. 97–98]. Натомість Концепція запровадила дворівневу структуру державної системи правової охорони інтелектуальної власності, закріпивши забезпечення формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності за Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, а виконання окремих

публічних функцій із реалізації державної політики у вказаній сфері – за Національним органом інтелектуальної власності.

Важливим кроком у напрямі посилення гарантій захисту авторських та суміжних прав стало прийняття 15 травня 2018 р. Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [12], який детально врегулював правовий статус організацій колективного управління, визначив процедуру їх акредитації та встановив державний нагляд за їхньою діяльністю. Серед низки важливих змін вказаний Закон, зокрема, заклав основи процесу трансформації державної організації «Українське агентство з авторських та суміжних прав» у недержавну організацію колективного управління. Нині в статуті громадської організації «Українська агенція з авторських та суміжних прав» зазначено, що керівництво нею здійснює виключно авторська спільнота [13].

Зазнав змін також правовий статус державних інспекторів із питань інтелектуальної власності, який до проведення інституційної реформи функціонував у складі Державної служби інтелектуальної власності. Натомість у 2017 р. його підпорядкування було змінено. Нині державний інспектор із питань інтелектуальної власності є посадовою особою Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, яке контролює виконання державним інспектором своїх завдань і посадових обов'язків [14].

Щодо Національного органу інтелектуальної власності, то виконання його функцій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2020 р. було покладено на державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності». Прийняття відповідного нормативного акта фактично завершило тривалий чотирирічний період інституційної реформи галузі інтелектуальної власності в Україні. Водночас, як слушно зазначають О. Орлюк та Н. Корогод, розбудова національної системи охорони інтелектуальної власності має сприятися в комплексному розрізі й не може обмежуватися становленням системи та здійсненням ДП «Український інститут інтелектуальної власності» функцій національного органу. Так, зокрема, вчені зазначають тісний зв'язок між розбудовою вказаної системи та реалізацією прийнятих в останні роки стратегій інноваційного, цифрового й сталого розвитку [9, с. 171].

У цьому контексті насамперед заслуговує на увагу проект Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України на період 2020–2025 рр. [10], представлений 16 грудня 2019 р. на парламентських слуханнях у Верховній Раді України. Крім низки документів та рекомендацій, у процесі розробки вказаного

проекту були проаналізовані та враховані заходи, визначені Урядом України на виконання Угоди про Асоціацію. Так, однією з ключових ідей стратегії стало розуміння необхідності впровадження в державну політику комерціалізації інтелектуальної власності та її ефективного включення в національну економіку й розбудову інноваційної системи [9, с. 171], що цілком узгоджується із зобов'язаннями, які взяла на себе Україна у зв'язку з ратифікацією Угоди про Асоціацію.

Не менш важливим кроком на шляху до втілення стандартів, визначених Угодою про Асоціацію, стала судова реформа у сфері захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Так, згідно зі ст. 230 Угоди про Асоціацію обидві Сторони підтвердили свої зобов'язання згідно з Угодою ТРПС, зокрема її Частиною III, та зобов'язались забезпечити подальші додаткові заходи, процедури та засоби захисту, необхідні для забезпечення дотримання охорони прав інтелектуальної власності. Ці заходи, процедури та засоби захисту мають бути добросовісними і справедливими та не мають бути надмірно складними чи дорогими або спричиняти необґрунтовані строки чи не виправдані затримки [1].

Таким чином, в Угоді про Асоціацію Україна фактично підтвердила свої наміри щодо запровадження дієвих механізмів захисту інтелектуальної власності в Україні, про які вона заявила в момент приєднання до СОТ. Одним із таких механізмів було вибрано створення спеціалізованого суду, до юрисдикції якого належали б спори, пов'язані із захистом інтелектуальної власності [16, с. 93], адже відповідна категорія справ нині вирішується судами, які розглядають цивільні, господарські й адміністративні справи.

Водночас, як правильно зазначає І. Коваль, відсутність чіткого розмежування юрисдикції цих судів, насамперед у сфері вирішення спорів за участю органів державної влади, а також суттєва специфіка, притаманна цій категорії спорів, тенденція до збільшення їхньої кількості та внутрішньої різноманітності зумовлюють потребу в удосконаленні інституційного забезпечення судової реформи захисту інтелектуальної власності [17, с. 39]. Важливим кроком у цьому напрямі стало створення спеціалізованого судового органу – Вищого суду з питань інтелектуальної власності [18].

Юрисдикцію Вищого суду з питань інтелектуальної власності було визначено новою редакцією Господарського процесуального кодексу України від 03.10.2017 р. [19]. Серед категорій справ щодо прав інтелектуальної власності, які він покликаний розглядати, законодавець виокремив справи щодо реєстрації прав інтелектуальної власності, зокрема авторських прав, справи щодо прав автора й колективного управління майновими

правами автора, справи щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності тощо. Нині триває конкурс на обійняття посад суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Таким чином, очікується завершення реформи судової форми захисту прав інтелектуальної власності.

Підсумовуючи, варто зазначити, що нині право інтелектуальної власності України перебуває на етапі активного реформування. Зазначене стосується як спеціального законодавства, до якого імплементуються положення Угоди про асоціацію та відповідні європейські стандарти, так і глибинних інституційних перетворень. Водночас доцільним видається врахувати положення низки директив у сфері інтелектуальної власності, що сприятиме пришвидшенню процесу гармонізації законодавства України із законодавством ЄС.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 05.11.2021).
2. Приходько Л. Оцифрування об'єктів культурної спадщини за нормативно-правовими документами Європейського Союзу у сфері авторського права і суміжних прав. *Архіви України*. 2020. № 1. С. 102–126.
3. Директива Європейського Парламенту і Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-01#Text (дата звернення 05.11.2021).
4. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works. *Official Journal of the European Union*. L 299, 27.10.2012. P. 5–12.
5. Штефан О.О. Правовий режим використання сирітських творів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 2(2). С. 184–191.
6. Волощенко О. Проблеми удосконалення права інтелектуальної власності в умовах євроінтеграції. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 10–14.
7. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. *Official Journal of the European Union*. L 130, 17.5.2019. P. 92–125.
8. Капиця Ю. Директива ЄС про авторське право в єдиному цифровому ринку: нові виміри чи нові випробування? *Інтелектуальна власність*. 2019. № 8. С. 6–22.
9. Орлюк О., Корогод Н. Удосконалення системи управління інтелектуальною власністю в Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 6. С. 169–179.
10. Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 червня 2016 р. № 402-р. / Кабінет

Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-p#Text> (дата звернення 08.11.2021).

11. Право інтелектуальної власності : підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. С.Б. Булеци, к.ю.н., доц. О.І. Чепис. Ужгород : РІК-У, 2019. 488 с.

12. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав : Закон України від 15 травня 2018 р. № 2415-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text> (дата звернення 10.11.2021).

13. Громадська організація «Українська агенція з авторських та суміжних прав»: вебсайт. URL: <http://uacrr.org.ua/about.html> (дата звернення 10.11.2021).

14. Про затвердження Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2002 р. № 674 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-2002-p#Text> (дата звернення 12.11.2021).

15. Проект Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України на період 2020–2025 роки / експертна група : Бутнік-Сіверський О.Б., Дорошенко О.Ф., Дубинський М.Й., Єгоров І.Ю., Капіца Ю.М., Кульчицький І.І., Моркляник Б.В., Хаустов В.К. та ін. ; модератор та науковий редактор д.ю.н. Орлюк О.П. / НОІВ. URL: <http://strategyip.info> (дата звернення 13.11.2021).

16. Кепко О.І., Кепко В.О. Захист інтелектуальної власності в контексті взятих на себе Україною міжнародних зобов'язань. *Економіка та держава*. 2020. № 9. С. 91–94.

17. Коваль І.Ф. Щодо правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 5. С. 39–44.

18. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності : Указ Президента України від 29.09.2017 р. № 299/2017 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2017#Text> (дата звернення 15.11.2021).

19. Господарський процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) від 06.11.1991 р. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 129.

Анотація

Бойко І. Й. Тенденції розвитку права інтелектуальної власності України в контексті Угоди про Асоціацію. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню ключових тенденцій розвитку права інтелектуальної власності України крізь призму Угоди про Асоціацію. Виокремлено основні досягнення України на шляху до європейської інтеграції в контексті реформи сфери інтелектуальної власності в Україні, започаткованої 2016 року. Акцентовано на тому, що метою вказаної реформи стало не лише прийняття оновленого спеціального законодавства, але й здійснення глибоких інституційних перетворень. Зазначено, що основи реформи сфери інтелектуальної власності було закладені в Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні.

Зазначено важливість прийняття Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України на період 2020–2025 роки. Однією з ключових ідей Стратегії визначено необхідність впровадження в

державну політику комерціалізації інтелектуальної власності та її ефективне включення в національну економіку. Наголошено, що важливим кроком на шляху до втілення стандартів, визначених Угодою про Асоціацію, стала судова реформа у сфері захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Проаналізовано ключові аспекти правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Зазначено, що нині право інтелектуальної власності України перебуває на етапі активного реформування. Окреслено перспективи вдосконалення системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні. Обґрунтовано доцільність імплементації в національне законодавство положень низки директив Європейського Союзу у сфері охорони прав інтелектуальної власності. Звернено увагу на важливість вдосконалення чинних механізмів захисту прав інтелектуальної власності у цифровій мережі та запровадження нової моделі взаємовідносин між творцями та медіа, видавничим бізнесом.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, Угода про Асоціацію, авторське право, європейська інтеграція, директиви Європейського Союзу.

Summary

Bojko I. Y. Trends in the development of intellectual property law of Ukraine in the context of the Association Agreement. – Article.

The article is devoted to the study of key trends in the development of intellectual property law of Ukraine through the prism of the Association Agreement. The main achievements of Ukraine on the path to European integration in the context of the reform of intellectual property law in Ukraine, launched in 2016, are highlighted. Emphasis is placed on the fact that the purpose of this reform was not only the adoption of updated special legislation, but also the implementation of deep institutional changes. It is noted that the foundations of the reform of intellectual property law were laid in the Concept of Reforming of the State System of Intellectual Property Legal Protection in Ukraine.

The importance of adopting the National Strategy for the Development of Intellectual Property in Ukraine for the period 2020–2025 is noted. One of the key ideas of the Strategy is the need to introduce the commercialization of intellectual property in the state policy and its effective integration into the national economy. It is emphasized that an important step towards the implementation of the standards set by the Association Agreement is the judicial reform in the field of protection of intellectual property rights in Ukraine. The key aspects of the legal status of the Supreme Court on intellectual property issues are analyzed.

It is noted that today the intellectual property law of Ukraine is at the stage of active reform. Prospects for improving the system of legal protection of intellectual property in Ukraine are outlined. The expediency of implementing into national legislation the provisions of a number of directives of the European Union in the field of protection of intellectual property rights is substantiated. Attention is drawn to the importance of improving the existing mechanisms for the protection of intellectual property rights in the digital network and the introduction of a new model of the relationship between creators and the media, the publishing business.

Key words: intellectual property law, Association Agreement, copyright, European integration, European Union directives.